

SZEM GÉZA¹

A hadtörténetírás néhány alapkérdéséről

On some Fundamental Questions in Writing Military History

Absztrakt

Napjaink társadalmi szerveződésük, működésük, fejlődésük és túlélésük érdekében a tudományt hívják segítségül, és ez nincsen másképp az egyes alrendszeirek esetében. Nem lehet tehát ez alól kivétel a honvédelem, ezen belül a hadsereg, és nem nélkülözi ezt a fajta kitüntetett figyelmet hadtudományunk egyik sajátos részterülete, a hadtörténelem sem. Véleményünk szerint azonban, amilyen helyesen ismertek fel a napjainkban közkeletű hadtörténelem-felfogás képviselői egy jogos igényt és szükséglet a háború jelenségének össztársadalmi megismerésére, annyira estünk túlzásba ennek a „száraz” szakmai aspektusból történő művelésével. És legalább ennyire szerencsétlen módon és mértékben látszik elengedni a műfajt a hadtudomány, mintha számára a történelem a modern korban többé nem lenne az élet tanítómestere, jöllehet a hadtörténelem módszereivel levont következtetésekről és kutatási eredményekről a hadtudomány soha nem mondhat le. Mindennek megértéséhez és belátásához véleményünk szerint a műfaj alapjaihoz kell visszanyúlnunk.

Kulcsszavak: Bialoskóski Ödön; hadtörténelem; hadtudomány; tisztképzés

Abstract

Societies today rely on science upon maintaining their organisation, sustainment, development and survival and their sub-systems aren't any different in this regard either. Thus home defence and military within isn't any exception and also specialised sub-units, namely military history in our case, bear the very same level of awareness. However, our opinion is that just as much those, representing the nowadays fashionable approach to military history are right in stressing the need to understand the all-society aspect of war, the very same approach fails by doing so at a cost of setting traditional military science aspect back in order to reach their aim. We recall the same type of erroneous view in the tendency of military

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz.; E-mail: szem.geza@uni-nke.hu; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8973-7962>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

science abandoning military history and her expertise, just as history would no longer be the lecturer of life in the new age. Military science can never abdicate the deductions and research results gained through the methods of military history. To understand and realise all these, in our view we have to reach back to the fundamentals of military history.

Keywords: *Bialoskóski Ödön; military history; military science; officer training*

Napjaink egyre összetettebb kihívásai, másfelől az egyre nagyobb léptékű és ütemű technológiai fejlődés (egyúttal maga is kihívás, illetve kihívások egész sorának generálója) minden korábnál inkább előtérbe helyezték és előtérben tartják a tudományt. A tudomány a mindennapi élet, az emberi lét szerves eleme lett, ugyanakkor a társadalom meghatározó kiszolgáló, szervező, sőt alakító tényezője. És mindez nem csak a „fejlett” országok élme-nye, mint volt jórészt még a huszadik században is, a tudomány az egész emberiség számára igyekszik válaszokat és perspektívát nyújtani. A társadalmak szerveződésük, működésük, fejlődésük és túlélésük érdekében a tudományt hívják segítségül, és ez nincsen másképp az egyes alrendszereik esetében. Nem lehet ez alól kivétel a honvédelem, ezen belül a hadsereg sem. De valójában mennyire újszerű, hogy a társadalom katonai alrend-szerét tudományos alapokon szervezzük meg, illetve alkalmazzuk?

Egyfelől ezen a téren is törvényszerűen megjelennek azok az új tendenciák, amelyek általánosan is megfigyelhetőek, és amelyekkel leírható jelen korunk; akár a magas fejlettsé- gű technológia minél átfogóbb és nagyobb mértékű alkalmazása, akár az átalakuló tár- sadalom és benne az ember minél jobb megismerésének igénye. Ugyanakkor a tudás ös- szegyűjtése és rendszerezése, a tapasztalatok felhasználása nem újdonság (itt sem), a hadtudomány régóta velünk van már mind gyakorlatias, „alkalmazott” formájában, mind absztraktabb, elméleti kutakodás- és rendszerezésként. A dolog kettősségét jól mutatja, hogy „az új kor hajnalán” (illetve egyre inkább reggelén) a legújabb „hadügyi forradalmak” viharában időről-időre felmerül a „klasszikus tudás” felülvizsgálatának, újragondolásának, adott esetben egyenesen a kiváltás szükségességének gondolata is. Gondoljunk csak az újra meg újra reneszánszukat élő poszt-clausewitzianus, sőt időnként egyenesen anti-clausewitzianus iskolák sokaságára.

Nem nélkülözi ezt a fajta kitüntetett figyelmet tudományunk egyik sajátos részterülete, a hadtörténelem sem. Magasan gépesített, digitalizált korunkban csábító a gondolat, hogy a történelem már nem az élet tanítómestere. Mi mondanivalója is lehetne Kliónak a kiber- hadviselésről? Miközben a könyvesboltok polcain, a legkülönbözőbb online felületeken a műfaj reneszánszát látszik élni, a hadtudományban mintha egyre inkább meggyökeresed- ne a gondolat, hogy a modern hadviselés szempontjából a hadtörténelem maga is legalább annyira idejétmúlt, mint az eszközök és eljárások, amelyek alkalmazását kutatja. Úgy tűnik, a civil fogyasztói igények növekedésével a hadsereg is egyre inkább átengedi ezt a terepet a civil kollégák számára, lemondva a saját szakmai és tudományos tapasztalatok lehető- ségéről. Részben analóg módon megfigyelhető egy másik párhuzamos folyamat is: nem

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

tudunk – vagy éppen nem akarunk – aktuális jelenünk eseményeiről úgy gondolkozni, mint a jövő hadtörténelméről. A két dolog egy töről fakad, hiszen ha a ma katonája nem tud mit tanulni elődeitől, akkor felgyorsuló világunkban a jövő számára a mi tapasztalataink nyilván még hamarabb kell, hogy elavuljanak és kerüljenek át az érdekesség és a szakmai műveltség kategóriájába. Különösen érdekes ez abban a kontextusban, hogy más társadalmi alrendszerek egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak múltunk háborúi felé, hogy minél jobban megértsék annak egyéb vetületeit. Egyes vélemények ezt egyenesen úgy interpretálják, hogy leáldozott a „száraz” „szakmaiaskodó” „militáns” hadtörténelem ideje, és helyét egy új megközelítés, egy üdőbb, tágasabb szemlélet veszi át. Amennyire üdvös a folyamat utóbbi, kiteljesedő tendenciája – hányan és hányszor keseregtek a civil társadalom értetlenségén a műfaj iránt –, annyira kelt kétségeket a gondolat első felének helyessége. Valóban oka fogyottá válik egy tudományág létjogosultsága, csak mert a nagyközönség számára nehezen fogyaszthatóak a termékei? Ami még fontosabb; valóban nincs többé szükség magának a háborúnak, a hadseregeknek és a hadviselésnek az időben átfogó, egyebek mellett retrospektív elemzésére és értelmezésére? Megelégedhetünk vele, hogy a harc megvívásának mikéntje, és az azt művelő szerveződés „csak” a háború, mint össztársadalmi élmény egyik érdekes mellékszála legyen? Másfelől degradáljuk a múlt hadseregeit egyfajta szellemi ólomkatona-gyűjteménnyé, és koncentráljunk kizárólag a jövő horizontjára? Lezárult volna az a korszak, amikor a háború korokon – napjainkig és tovább – átvivő általánosságait igyekeztünk absztrahálni az egyes összecsapások egyediségeit vizsgálva? Véleményünk szerint, amilyen helyesen ismertek fel az irányzat képviselői egy jogos igényt és szükségletet a háború jelenségének össztársadalmi megismerésére, annyira estünk túlzásba ennek a „száraz” szakmai aspektusból történő művelésével. És legalább ennyire szerencsétlen módon és mértékben látszik elengedni a műfajt a hadtudomány. Egyrésztől időről-időre felsejleni látszik egy metodikai hiba: mindinkább átfogó társadalmi perspektívára törekszik egy-egy kutatás, nagyon gyakran annál kevésbé koncentrálnak arra az időbeli kontinuitásra, aminek az adott eseményt a jelennel kellene összekötnie. Miközben a tárgyalási időkeretben minél több részletet igyeckszik a helyére illeszteni, és ezzel a legaprólékosabb képet adni az egy időben létező összefüggésekről, szinte önkéntelenül is kiragadja az adott periódust a történelem folyásából, időben elszigeteli azt – adott esetben már csak területi okokból is. Ezzel egyúttal meg is fosztja a történelmet tanítói kvalitásaitól ezen a téren, hiszen ha nem látható az élő, „kézzel fogható” kapcsolat a vizsgált és az aktuális valóság között, ha adott társadalom vagy annak egy alrendszere nem ismeri fel saját időbeli előzményét, ehelyett az „a társadalom, akkor és ott” megközelítéssel él, akkor törvényszerű, hogy az ő tapasztalataikat nem a mi örökségünként fogjuk megélni. Ez egyúttal magyarázatot ad arra a felfogásra is, amely a háború és a hadviselés „generációi” közé olyan éles cezúrát tesz, ami megakadályozni látszik, hogy aktuális tapasztalatainkkal a jövő bármit is kezdeni tudjon.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

HADTÖRTÉNELEM A HADTUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN

Erre igyekszik felhívni a figyelmet Lippai Péter is 2004-es írásában,² amikor idehaza a nyugati integráció eufóriájában a jelek szerint kezdtük úgy érezni, hogy „a múlt immáron lezárult”. Ennek okát a szerző a hadtörténelem-oktatás aktuális helyzetében és a kritikusok hiányos ismereteiben, illetve e két tényező eredőjében látja. Pontos meghatározást kapunk a történelem, mint tanítómester helyes értelmezéséhez is: *„A hadtörténelem soha nem volt öncélú. Ugyan az elmúlt korok hadviselésének tapasztalatait kutatja, de a korszerű fegyveres erők építésének és felkészítésének érdekében. [...] Mivel a hadtörténelem leginkább a múlt tapasztalataira építve hozza létre »gyakorlatizú« elméletét, ezért segítségével az elmélet is sokkal könnyebben visszaülthető a gyakorlatba.»*³ Íme a múltat, jelent és jövőt összekapcsoló logikai kontinuitás a maga teljességében. Két fontos támpontot kapunk a hadtörténelemnek a hadtudomány részterületeként való értelmezéséhez. Ebben a kontextusban a hadtörténelem nem elégedhet meg események, viszonyok és összefüggések leírásával, a tapasztalatok összegyűjtése és felhasználhatóvá tétele a fő feladata. Teszi pedig ezt pontosan annak érdekében, hogy a hadtudomány ne szakadjon, ne szakadhasson el a valóságtól, és az elmélet a lehető legjobban szolgálja a gyakorlati megvalósítást. Ennek kivitelezését a hadtörténelem két részfeladat révén támogatja. *„Ezek közül az egyik az, hogy a történelemtudomány részeként járuljon hozzá a hadsereg és a társadalom kapcsolatának javításához. [...] Ennek az érzelmi töltésnek a fenntartásában kaphat kiemelt szerepet a hadtörténelem (elsősorban a magyar hadtörténelem) ismeretterjesztő változata [...] A másik fő feladatcsoportot a hadtörténelem alapfeladata jelenti, amit úgy lehet megfogalmazni, hogy a hadtudomány fejlődéshez való hozzájárulás.»*⁴ A jelek szerint a dolog mégsem nulla végösszegű, a társadalom számára „fogyasztható” hadtörténelmet nem kell szükségszerűen a „száraz, militáns irányzat” helyett művelnünk. Mi több, az sem látszik igaznak, hogy anakronisztikus mivoltában a hadtörténelem ne felelne meg a modern tudományosság igényeinek, ne lenne képes és kész válaszokat adni akár a változó társadalom igényekre, akár a szűkebben értelmezett szakma legmodernebb kihívásaira.

² Lippai Péter: Aktuális-e ma a hadtörténelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3). 76–89. „Ezt a felfogást sajnos egyre gyakrabban lehet hallani nem csak a „folyosókon”, de olyan helyeken is, ahol a döntések születnek.” uo. 76. A kérdésről bővebben lásd még: A magyar hadtörténet-írás története és aktuális kérdései (Szerk. Kincses Katalin Mária. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.) c. kötet tanulmányait, különösen Pollmann Ferenc: „Marcona” történelem: hadtörténetírás határon innen és túl uo. 167–174. és Csikány Tamás: A hadtörténelem támadólagos védelme egy morózus hadtörténelemszel szemben. uo. 175–177. Ebben az összefüggésben érdekes még Olivier Chaline, a Sorbonne történészprofesszorának véleménye: „Nagyon hasznos volna, ha a hadtörténet-írás fokozottabban koncentrálna a konkrét hadműveletek leírására”. Bemutatjuk Olivier Chaline-t, a Sorbonne (paris IV) professzorát. (Tóth Ferenc interjúja.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 128 (2015/4). 1083–1088.

³ Lippai: i. m. 76.

⁴ Lippai: i. m. 77.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

Klasszikus, „mindenki által ismert” formájában a hadtörténelem, mint összefüggéseket feltáró, leíró jellegű tevékenység az alap kutatás kategóriájába sorolható, melynek fő célkitűzése a további alkalmazott és fejlesztési kutatások számára megfelelő alpanyagot biztosítani.⁵ Ugyanakkor a leírásnál maga a hadtörténelem is képes már az alkalmazott tudomány kategóriájába eső mélyebb elemzéseket produkálni leginkább a harcászat és hadművelet elmélet területén.⁶ A két kategória differenciálása során érdemes felidézni a korábbi „pozitivist” és „száraz” megközelítésekre való felosztást. Törvényszerű, hogy a hadtörténelem, mint alap kutatás képes más – közte nem hadtudományi kategóriába eső – leginkább történeti és egyéb társadalomtudományi kutatásokhoz igazodni, azokat kiszolgáltatni, azaz az össztársadalmi kép egyik mellékszálát szolgáltatni, ahogyan korábban írtuk. Mint ahogyan az is nyilvánvaló, hogy a harcászati, hadműveleti (adott esetben hadászati) irányultságú munkákban a „száraz, szakmaiaskodó” irányt fedezhetjük fel. Ezzel látszólag körbeértük, hiszen bebizonyítottuk, hogy a hadtörténelem igenis képes száraz és szakmaiaskodó lenni. Továbbra is kérdés maradt azonban, hogy szükség van-e erre egyáltalán, és ha igen mi végből, továbbá hogy mit is jelent igazából a szakmai vagy hadtudományi hadtörténelem művelése, és tulajdonképpen hogyan is történik.

A szabatosabb megnevezés egyúttal segít a kategória pontosabb körülírásban is: a hadtörténelem ebben az összefüggésben tehát nem csak egyszerűen „zöldre festett” történelem, nem csupán az általános történelemtudomány egy specializálódott részterületét jelenti.⁷ A megközelítés ezúttal a hadtudomány felől történik, a kutatás célja esetünkben ennek a tudományterületnek a kiszolgálása. Ez egyfelől szintén megnyilvánulhat alap kutatás formájában, amely ebben az esetben a hadtudomány tágabb kategóriáját és annak más részterületeit hivatott szolgálni. Másrészt megjelenhet az előbb említett alkalmazott kutatásként is, amelynek lényege, hogy a múltbeli példák mély és átfogó elemzésével szétválassza és pontosan definiálja az esetlegesen előforduló sajátosat az általánosan és történelmi léptékben érvényesülő általánostól, ezzel magyarázatot adva a valós idejű jelenségekre és folyamatokra is. Egyfelől rámutat azok múltbeli gyökereire, másrészt kategóriateremtés által segít őket értelmezni, mi több, tendenciák megrajzolásával a további, jövőbemutató alakulásukat is segít prognosztizálni. „*A szabályzatok fogalmi és alapelvei a hadtörténelem segítségével békeidőszakban is valós »harci« tapasztalatokkal tölthetőek meg, amelyek hitelessége sokkal nagyobb, mint a pusztán szavakból álló szabályzati pontoké.*”⁸ A hadtudomány gyakorlatra irányuló területein, mint a harcászat és hadművelet-elmélet erre azért van szükség, mert ezek nehezen és kevésbé hatékonyan absztrahálhatóak, megértésük, elsajátításuk valamilyen valós alapokon nyugvó ismeret megszerzését

⁵ Uo. 78.

⁶ Uo. 79.

⁷ Továbbra sem kétségbe vonva a műfaj létjogosultságát vagy hasznosságát.

⁸ Lippai: i. m. 81. Hozzátehetjük, hogy maguk a szabályzatok is egy történeti fejlődési folyamat lecsapódásaként jönnek létre, az összefüggés tehát oda-vissza érvényes. Egy-egy szakutatisásban ebben az értelemben a hosszú távú tapasztalatok periodikus gyűjteménye is, amellyel, hogy az utókor számára majd fontos kordokumentum lesz ezen fejlődés adott stációjának pontos és szabatos leírásával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

feltételezi. Ez ugyan jelentheti gyakorlati művelésüket is, azonban erre békeidőben – a felkészülés ideális viszonyrendszerében – nem vagy csak korlátozottan van lehetőség. A másik lehetőségként mások tapasztalatának a felhasználása kínálkozik. Ebben az értelemben a hadtörténelem egy adott példája „alternatív” valóságként funkcionál, hiszen az általa elemzett események és cselekvések nemcsak hogy közelítik a valóságot, a múltban valóban meg is történtek. *„Olyan ez, mint egy valós adatokon és információkon alapuló gyakorlás. A múlt megtörtént eseményei és döntései egy vezérfonalat adhatnak ebben a gondolati folyamatban, de csak a múlt történéseinek kritikai vizsgálata vezet el a megoldáshoz.”*⁹ Nyilvánvaló, hogy a hadtörténelem ilyen specializált felhasználása egy szintén specializált társadalmi alrendszer, nevezetesen a katonák – közöttük is elsősorban a katonai vezetők – képzése és felkészítése kapcsán nyer jelentőséget. Nem csoda, hogy a „civil” történelemtudomány perspektívájából ez a megközelítés „száraz” és szakma ízű, ez a kritika azonban nem állít többet, mintha kijelentenénk, hogy még a műkedvelőbb olvasóközönség sem forgat általában szakorvostani kézikönyveket kedvtelés gyanánt. Az is igaz, hogy általános, tágabban vett társadalmi összefüggések feltárásához és megértéséhez ez a „műfaj” szakspecifikus volta lévén, még múltbéli háborúk kapcsán is ritkán és keveset tesz hozzá. Ahhoz azonban nem férhet kétség, hogy a felelőlegesen hadtudományi szempontok igazolják a létjogosultságát, sőt kötelezően megszabják művelésének szükségességét. A hadtudomány egyik, ha egyáltalán nem a legfontosabb feladata ugyanis a katonák, közöttük a katonai vezetők felkészítése jövőbeni tevékenységük szakszerű és eredményes ellátására. Ebben a „szakmai” hadtörténelem mindkét megjelenési formája szerephez jut; a fogalmi keretek és alapvető viszonyrendszerek leírása és magyarázata teremti meg ennek a felkészülésnek az alapjait. Az „alternatív” valóság „újraélése” pedig segít megérteni a tevékenység azon összetevőit, amiket békeidőben más módon nem lehetne reprodukálni: *„Az igazán jól kiválasztott hadtörténelmi példa olyan, amelynek vizsgálata során a levont következtetések és tapasztalatok az aktuális környezetbe is átvitethetők, és hasznos ötleteket képesek adni a jelen kor harcászati, hadművelési vagy éppen hadászati problémáinak megoldásához.”*¹⁰ Ugyanez indirekt módon definiálva: *„A hadtörténelemből nem azt lehet megtanulni, hogy miként kell cselekedni bizonyos szituációkban, hanem azt lehet általa könnyebben elsajátítani, hogy mely kérdéseket kell átgondolni egy-egy, valaha már lejárott eseményhez hasonló helyzetben”*¹¹ A hadtörténelem ebben az összefüggésben tehát lényegében megtanít tanulni, illetve gondolkodni. Mivel a múltban lejárott, logikai értelemben lezárt eseményeket elevenít újra, egy-egy történelmi példa megismerése során annak művelője lépésről-lépésre megpróbálkozhat a korábban elsajátított elvek alkalmazásával, összevetheti gondolkodásmódját az események kibontakozásával, és a vizsgált esemény végkimenetelének megismerésével számot vehet ismeretei hiányosságai, logikájának korlátaival. Mindennek a valós kivitelezése a gyakorlatban vagy csak megköze-

⁹ Lippai: i. m. 87.¹⁰ Lippai: i. m. 83.¹¹ Uo. 80.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

lítóleg lenne lehetséges, anélkül hogy a tényleges hatások érvényesülhetnének és a katonára kénytelen lenne szembesülni döntései következményeivel, vagy csak anyagi, netán véres veszteségek árán.¹² A hadtudomány szolgálatában művelt hadtörténelem talán ezáltal sem válik sokkal szimpatikusabbá, hasznossága, sőt, szükségessége azonban semmiképpen nem vonható kétségbe, szerepét a „történeti irányultságú” hadtörténelem nem veheti át. *„A hadtörténelem során elsajátított kérdésfeltevés és strukturált problémamegoldási gondolatmenet az, ami a jövőben is mindig hasznosítható. A sokoldalú és korszerű hadtörténelmi oktatás révén fejlődik az állomány gondolati rendszere, döntési képessége, nyelvezete, kifejező képessége, felelősségérzete, szélesedik parancsnoki látásmódja, és még sorolhatni lehetne a pozitív hatásokat. A hadtörténelem és a korszerű harcászati, hadműveleti és hadászati oktatás szorosabb összekapcsolása nemcsak, hogy lehetséges, de kötelező lenne, hogy legyen, mint ahogy a hadtörténelem-oktatás gyakorlatiasabbá tétele is.”*¹³ A felsorolt kvalitások jellegüknél fogva feltételezik, hogy elérésükhöz a „száraz, szakmai” megközelítésen keresztül vezet az út, a „népszerű” történelem művelői számára megfoghatatlan, vagy egyenesen taszító, „élvezhetetlenek” bélyegzett vetületei esetünkben éppen azok az elemek, amelyek a hadtörténelem ilyen formán való művelését kívánatossá, sőt vitális jelentőségűvé teszik. De hogyan is történik a hadtörténelem művelése a hadtudomány szolgálatában?

A HADTÖRTÉNELEM KUTATÁSMÓDSZERTANA – BIALOSKÓRSKI ÖDÖN MUNKÁSSÁGA

A hadtörténelem dedikált művelésének alapjait hazánkban az első világháború alatt rakták le. Az 1915-ös évtől az alakulatoktól beérkező iratanyagot a Honvédelmi Minisztériumban – a Bécsbe való továbbküldés előtt – már azzal a céllal másolták, hogy a küzdelmek lezárulta után felállítandó, a magyar hadtörténelem emlékeit gyűjtő és feldolgozó múzeum és levéltár számára biztosítsanak forrásanyagot a Nagy Háború történetének feldolgozásához.¹⁴ Az intézményi kereteknek – a kor sajátos viszonyai között nem minden problémától mentes¹⁵ – felállítását követően ez a feldolgozó munka meg is kezdődött, és egy évtized elteltével eredményeként megjelent *A világháború 1914-1918* című monográfia első kötete. A befejezetlenségében is monumentális mű és a hozzá kapcsolódó munka egyúttal egy úttörő kezdeményezés része is volt. Az első világháború számos más hozadéka mellett a hadtörténelem szemléletében is változást eredményezett. A konfliktus addig elképzelhetet-

¹² A hadtörténelemnek a hadakozók számára szükséges voltával, annak felhasználható tapasztalataival már a hadtudós-katona Zrínyi Miklós (1620–1664) is részletesen foglalkozott a katonai vezetők számára írt Vitéz hadnagy c. művében. Lásd Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. In: Állam és katona. Szerk. Gócze István. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 69–70.

¹³ Uo. 89.

¹⁴ Sziij Jolán – Jankó Annamária – Csárádi József: Ad acta. A Hadtörténelmi Levéltár, a Hadtörténelmi Térképtár, a Központi Irattár története és gyűjteményei. Petit Real, Budapest, 1997, 9.

¹⁵ Beszámoló a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár működéséről 1930. január 1. és december 31. között. *Magyar Katonai Szemle*, 1 (1931/4). 292.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

len mérete, intenzitása és kimenetele megdöbbentette nem csak a társadalmakat, hanem azok katonai alrendszerait is. A korlátait vesztett háborúnak már nem volt elég egyszerűen leírni a történetét, a mélyebb okok és összefüggések feltárására volt szükség, különösen a pillanatnyi – végül meglehetősen rövidre sikeredett – általános békevágy közepette, amikor a világ látszólag mindent meg akart tenni, hogy a borzalom még egyszer ne ismétlődhessen meg. A hadseregek irányítói, fenntartói, működtetői valószínűleg nem osztoztak semminemű optimizmusban ezt illetően, az ő számukra sokkal lényegesebb volt az a rövid idő alatt bekövetkezett technikai – és következményeként eljárási és szervezeti – változás-sorozat, amely révén a világégés gyökeresen változtatta meg a hadviselést.¹⁶ Ennek megértéséhez – és a jövő konfliktusaira való felkészüléshez – ismét az események és következmények mélyreható elemzésére volt szükség. Egyúttal felértékelődött a hadtudomány, mint a háborúra való eredményes felkészüléshez és annak eredményes megvívásához szükséges tudományok gyűjteménye. Ez már nem (csak) egy évszázadok alatt gondosan leparólt tapasztalatgyűjteményt jelentett arra vonatkozóan, hogy hogyan szokás háborúzni. A folyamat felgyorsult, a releváns tudás sokkal gyorsabban és gyakrabban keletkezett – és avult el. A múltat – a legközelebbit is – mélyrehatóan, a jelen kontextusában kellett megérteni, illetve továbbgondolni a jövőre vonatkozóan.

Megszületett tehát az össztársadalmi igény a háború megismerésére és megértésére. De nem csak a szándék volt adott, hanem a képesség is, hiszen már a napóleoni háborúk életre hívták a vezérkarokat és velük együtt a harctéri vezetést segítő dokumentumokat. A tizenkilencedik századi romantikus nacionalizmus pedig felismerte bennük a nemzet dicső tetteinek hírvivőit és krónikásait. Ugyancsak felértékelődött a vonatkozó memoárirodalom, a résztvevők egyéni interpretációja szintén széles olvasóközönségre számíthatott a nemzetek nagy küzdelmei kapcsán. Az okok többnyire kellően triviálisak voltak – akár a korábbi kabinetháborúk, akár a nemzeti függetlenségi- és egyesítő háborúkban – maguk a konfliktusok pedig többnyire kellően korlátozottak ahhoz, hogy mélyebb összefüggések – vagy akár nagyobb tendenciák – keresésére korábban ne mutakozzon komoly igény. A kivételek – amelyek jelentőségét és az általuk felrajzolt hosszú távú folyamatot éppen ezért csak utólag ismertük fel – leginkább kuriózumnak számítottak.¹⁷ Legkésőbb a 19. század végén a katonai alrendszer már ennél összetettebben viszonyul a hadi dokumentumokhoz. A későbbiekben tárgyalt Bialoskórski Ödön idézi Gotthold Bässler nyomán a német birodalmi megközelítést, többek között egy 1895-ös és 1916-os miniszteri rendeletre hivatkozva:¹⁸

¹⁶ Ma már tudjuk, hogy ez a folyamat valamivel előbb kezdődött és a Nagy Háború igazából ennek egy első betetőződése volt. Ehelyütt a folyamat előzményeivel együtt alkot logikai egészet, tehát anélkül hogy megkülönböztetnénk, a háború előtti fejlődési tendenciákat is ideértjük.

¹⁷ Az utókor már nagyon is tisztában van vele, hogy az amerikai polgárháború, az orosz–japán háború, a búr gyarmati harcok mind egy eredőként mutatnak a világégés felé, mára azonban az is világos, hogy ezt sem elemeiben, sem tendenciájában nem ismerték fel, vagy éppen félreértették a kortársak.

¹⁸ Bialoskórski Ödön: A világháborús hadinaplók forrásértékéről. *Magyar Katonai Szemle*, 2 (1932/2), 201.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

„Ennek során megtudjuk, hogy a naplók célját a következőkben körvonalazzák: »Alapul szolgáljanak a történetírás számára, valamint a vezető és a csapat magatartásának és teljesítményének méltatásához; emellett haditapasztalatok gyűjtését is célozzák, hogy azok a hadseregnél később hasznosíthatók legyenek.«”

A hadtörténelem mindhárom potenciális felhasználási területét láthatjuk itt: megjelenik a leíró hadtörténelem, a történeti interpretáció – illetve egy tradicionális szerep –, és harmadszor megjelenik a hadtörténelem, mint a tapasztalatok feldolgozója a jelen és főleg a jövő számára.

A Nagy Háború után tehát minden résztvevő fél elkezdte összegyűjteni, rendszerezni és feldolgozni a világháború során keletkezett dokumentumait. A hadilevéltáraknak nem mindenhol voltak előzményei, vagy a korábbi ilyen irányú gyűjtés nem központilag zajlott, ahogyan például Németország esetében sem.¹⁹ Mint korábban említettük, Magyarországon a hadi iratanyag gyűjtése és a hozzá kapcsolódó intézményi háttér kialakítása a háborút követően újdonság volt – mint oly sok minden más is a hirtelen jött szuverenitással. A történelmi előzmények ismeretében talán nem meglepő módon, az itthoni szakma a német kollégák munkásságát tekintette leginkább referenciapontnak, ugyanakkor mások működését is szükségképpen figyelemmel kísérték.²⁰ Az anyaggyűjtés és a működés kereteinek kialakítása mellett a Hadilevéltár – párhuzamosan a többi európai kezdeményezéssel – megkezdte a források feldolgozását és szintetizálását is, melynek eredménye – egyebek mellett – a fentebb már említett csonkán maradt monográfia-sorozat is volt. Ebben a kutató és író munkában vett részt mások mellett Bialoskórski Ödön²¹ százados is. Bár maga is kezdő hadtörténészként fogott munkához – saját bevallása szerint minden korábbi előzmény nélkül, illetve mint írásaiban több helyen is jelzi, autodidakta módon elsajátítva a szakmát – a „Világháborúba” való bedolgozáson túl több módszertani írással is gyarapította a hadtörténeti kutatás ismeretanyagát.²²

Bialoskórski első módszertani írása 1932-ben jelent meg a *Magyar Katonai Szemle* hasábjain.²³ Metodikai munkáiban elismerten a német kollégák által felvázolt irányelveket

¹⁹ Az egyes hadilevéltárak létrehozását, szervezését és világháborúval kapcsolatos működését ehelyütt nem tárgyaljuk. Erre vonatkozóan lásd: Szem Géza: Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világháború közötti Európában: A német Birodalmi Levéltár kutatása. *Hadtudományi Szemle*, 9 (2016/2). 95–106., illetve Uő: Az osztrák Hadilevéltár kutatása. uo. 107–119.

²⁰ Így például a bécsi Kriegsarchiv hasonló kezdeményezését. Lásd például: Österreich–Ungarns letzter Krieg (könyvismertetés) *Magyar Katonai Szemle*, 4 (1934/11). 304., illetve uo. MKSZ 9 (1939/2). 270.

²¹ Bialoskórski Ödön neve az idők során nyomtatásban számos formában jelent meg, ezek közül írásunkban a leggyakrabban használt Bialoskórski-t használjuk.

²² Bialoskórski százados ezeken túl még több elemzéssel is gazdagította az első világháborús hadtörténelmi irodalmat, illetve nevéhez fűződik még: Bialoskórski (sic!) Ödön – Beró Jenő Dr – Bercsényi Dezső: A magyar királyi 4. honvéd tábori ágyúszereg (később 37. honvéd tábori tüzérezred) története. Kiadják a volt harminchetes tüzérek. Budapest, 1939. Ehelyütt azonban csak kutatás-módszertani írásait ismertetjük.

²³ Bialoskórski: A világháborús hadinaplók forrásértékéről. i. m. (1932). 199–205.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

igyekszik követni és elsajátítani, elsősorban Gotthold Bässler²⁴ és Karl Demeter²⁵ munkásságát, akiknek műveit, illetve irányelveit ismerteti is írásaiban. Első cikkében lényegében a német hadinaplók szerkesztési elveit ismerteti forrásértékük, azaz hadtörténeti felhasználásuk fényében, egyúttal néhány alapvető vonatkozásban össze is veti az ilyen irányú német és magyar kutatás helyzetét. Ez számára is egy kettős tanulási folyamat kezdete, amelyben részint hadtörténeti kutatóként igyekszik ellesni a szakma fogásait, részint módszertani ismeretei elmélyítésével a vele együtt gyerekcipőben járó hazai szakma számára igyekszik fogódzót nyújtani. Ebben a törekvésben – tapasztalatai gyarapodásával – a német tanítók példáit és gondolatait egyre inkább a sajátjaival helyettesíti be. Ennek során nem csak saját szakmai fejlődésének lehetünk tanúi, nagyon gyakran a hazai munka – elsősorban a *Világháború 1914-1918* körüli kutatások – aktuális állásáról is fellelhető némi adalék az írásaiban. Ezeket lényegében két tárgykör köré csoportosíthatjuk, úgy mint: a források keletkezése és értékelése, illetve azok felhasználása, a hadtörténeti kutatás és írás. Előbbit egyhelyütt racionális nyomozó és ítélő tevékenységnek, utóbbit az egybefoglalás intuitív alkotó tevékenységének nevezi.²⁶ Első írása egyfajta hipotézisnek tekinthető, amelyben felsorolja lényegében az összes témakört és problémát, amikkel későbbi munkáiban egyre kiforrottabb módon foglalkozik. Ezek: a források keletkezésének körülményei, illetve azok a tényezők – kiemelt helyen a torzító hatású sűrűlódásokkal és szubjektív elemekkel – amelyek befolyásolják későbbi forrásértéküket; a források kategóriái, azok előnyeivel és hátrányaival, megbízhatóságuk, hiányosságaik; a források gyűjtése, válogatása, rendszerezése, elemzése; az összegyűjtött információk szűrése, szintetizálása, következtetések levonása. Mindezeket gyakorlati példákon keresztül is bemutatja; első két írását követően az addig lefektetett elveket egy saját minta-kutatáson keresztül a gyakorlatba is átülteti.²⁷ Foglalkozik a kutatáshoz szükséges készségekkel, képességekkel, az ideális kutató milyenségével. Ezzel kapcsolatban mind a fentebb említett nyomozó, mind az alkotó tevékenység kapcsán a kutató érzékét hangsúlyozza tevékenysége iránt. Igyekszik továbbá kollégái számára irányt mutatni a kutatás hogyanját illetően. A kutató tevékenység gyakran ismételt érzékeny pontjai mellett egy írásában gyakorlatilag a kutatás ötletének megszületésétől írja le a levéltári forrás-felkutatás mikéntjét és módjait.²⁸ Módszertani írásaiban Bialoskórski százados empatikus módon közelít a hadtörténeti kutatás egyes mozzanataihoz, mind a harctéri dokumentumok szerkesztését, mind a kutatói, történetírói tevékenységet plasztikus formában írja az olvasóközönség jobb megértése érdekében. Ezzel segít logikusan végiggondolni azokat a folyamatokat, amelyek során a hadtörténet-írás forrásai

²⁴ Bässler, Gotthold: Die Kriegstagebücher als geschichtliches Quellenstoff. Archivstudien 1931. 7–19.

²⁵ Demeter, Karl: Weg und Wert archivalischer Forschung für den Offizier. *Wissen und Wehr*, 1935/3. 162–167.

²⁶ Bialoskórski Ödön: Módszertani kérdések a világháborús hadtörténetírás köréből. *Magyar Katonai Szemle*, 8 (1938/4). 210–221.

²⁷ Bialoskórski Ödön: Hadtörténeti események tudományos feldolgozása. *Magyar katonai Szemle*, 6 (1936/1). 210–224.

²⁸ Bialoskórski Ödön: A hadtörténetkutatás utjairól és feladatairól. *Magyar Katonai Szemle*, 6 (1936/2). 192–199.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

keletkeznek, azokat felkutatják, illetve felhasználják, értelmezik. A metodikai kapaszkodó mellett ez egyúttal segít megérteni a nehézségek és buktatók okát és természetét, illetve felismerésük és elkerülésük módjait is.

Bialoskórski több írásában²⁹ is kategorizálja az első világháborús hadtörténeti kutatás lehetséges forrásait. Ezek forrásértékét eredeti rendeltetésük és az eseményektől való – fizikai, időbeni és logikai – távolságuk³⁰ alapján határozza meg. A forrásokat a fegyveres küzdelem szintjei alapján, illetve hivatalos/magánjellegű felosztásban kategorizálja, amelyeket a kutatás szempontjából minden esetben egymást kiegészítő kategóriáknak tart. Következésképpen hangsúlyozza az egyes forrástípusok sajátosságait, a forrásértéküket befolyásoló hiányosságokat – ezekre az egyes anyagok keletkezésének érzékletes leírásán keresztül ad magyarázatot.³¹ A forrásértéket befolyásoló tényezők között kiemelt szerepet tulajdonít az egyes vezetési szintek eltérő perspektívájának, a harctéri sűrűlódásoknak, illetve az események és leírásuk között eltelt idő alakító hatásának. Utóbbit mind torzító, mind a látásmódot objektív irányba alakító szerepében tárgyalja.³² Számos adalékot találunk a hazai első világháborús forrásanyagra vonatkozóan. Megtudhatjuk, hogy az általános torzító tényezők mellett a magyar részvételre vonatkozó anyag esetében további nehezítő körülmény, hogy annak döntő hányada csak másolat vagy átirat formájában áll rendelkezésre.³³ Ebben az összefüggésben felmerül a meta-adatok fontossága egy-egy forrás értékének megítélésében, amelyek ugyan nem szerkezeti elemei a forrásoknak, de értékes adalékkal szolgálhatnak azok keletkezését, esetleges „átalakulását” illetően.³⁴ Szintén a hazai kutatás aktuális állapotára utal, hogy a levéltári munka bemutatása kapcsán maga is felhívást intéz a még magánkézben lévő forrásanyag közgyűjteménybe adására.³⁵ Lévén, hogy az ilyen irányú központosított gyűjtőmunka még új dolognak számított, több hasonló felhívással találkozhatunk a korban.³⁶

A források felhasználhatósága kapcsán Bialoskórski foglalkozik a keletkezésük folyamatával is – követve azt a korábban idézett elvet, hogy ezek létrejöttének éppen az a célja, hogy forrásként szolgáljanak. Első írásában felvet egy gyakorlati problémát, mely szerint a háború idején az eseményeket rögzítő naplók írását jobbra olyan fiatal tisztekre bízták, akiknek sem a kellő tapasztalatuk nem volt meg, sem azoknál a döntési folyamatoknál nem voltak jelen, amelyeket rögzíteniük kellett. Munkájukat sok esetben csak jóval később vizsgálta felül a parancsnok vagy a vezérkari főnök, így amellet, hogy ezen dokumentumok

²⁹ Bialoskórski Ödön: Adalékok a világháborús okmányanyag tudományos értékeléséhez. *Magyar Katonai Szemle*, 4 (1934/2). 119–222; részben Bialoskórski: i. m. 1936; Bialoskórski: i. m. (1938.)

³⁰ Bialoskórski: i. m. (1938) 213–214.

³¹ Lásd Bialoskórski: i. m. (1932); Bialoskórski: i. m. (1934) 220–221; Bialoskórski: i. m. (1936/1); Bialoskórski: i. m. (1938) 213–219; illetve Bialoskórski Ödön: A hadinaplók helyes szerkesztéséről. *Magyar Katonai Szemle*, 7 (1937/4). 210–216.

³² Bialoskórski: i. m. (1938) 217–219.

³³ Bialoskórski: i. m. (1932) 204.

³⁴ Bialoskórski: i. m. (1938) 217.

³⁵ Bialoskórski: i. m. (1936/2) 196.

³⁶ Lásd például: Hadilevéltári hirdetés. *Magyar Katonai Szemle*, 3 (1933/10). 304.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

színvonala nem egységes, általában jellemző, hogy az egyes események hosszabb-rövidebb leírása mellett, azok indító okai a naplóból nem derülnek ki.³⁷ Fontos elemként merül fel írásaiban a naplószerkesztő, illetve a kutatott események résztvevőinek szubjektív interpretációja, mely az események közvetlen hatásától az emlékek megfakulásán át a tények tudatos igazításáig terjedhet. Később egy teljes cikket is szentel a hadinaplók helyes szerkesztésének, amelyben a fenti szellemben hasonlít össze egy jól, illetve kevésbé jól megszerkesztett dokumentumot.³⁸ Ennek érdekes adaléka egy végén megfogalmazott ajánlás arra vonatkozóan, hogy a harcvezetést gyakoroltató békeideji kiképzések részeként e célból egyidejűleg a harci okmányok szerkesztését is egységes forma szerint gyakoroltatni kellene.³⁹

Módszertani munkáinak másik csoportja a kutató szemszögéből vizsgálja a felhasznált forrásokat. Kezdeti írásaival – hol a népszerűsítés, hol konkrét ajánlás formájában – igyekszik a hadtörténeti kutatást meghonosítani. Mint említettük, 1936-os egyik cikkében a munka kezdetéhez, a levéltárban való eligazodáshoz igyekszik segítséget nyújtani. Szinte minden írásában megjelenik a forráskritika szükségessége, illetve a források lehető legnagyobb körének összehasonlító felhasználása. Szintén 1936-ban saját, a *Világháború 1914–1918* kapcsán végzett kutatását mutatja be, előző két cikkének elméleti okfejtéseit átültetve a gyakorlatba.⁴⁰ A monográfia születésére egyébként szintén több helyen utal más írásaiban is. Saját részutatán keresztül bemutatja a problémafelvetés mikéntjét, majd a megoldásig vezető utat. Támpontokat ad a munkaterv kialakítására és a források ennek megfelelő rendszerezésére. Hangsúlyozza a forráskritika és a dokumentumok egymást kiegészítő szerepének fontosságát – a fentebb tárgyalt szubjektív tényezők kapcsán felhívja a figyelmet ezek jelenlétének és okainak a megértésére. Kapaszkodókat ad nem csak a kutatás alapelveire, de apró gyakorlati fogásokra vonatkozóan is, mint a források jegyzetelése, saját meglátások hozzáadása.

A módszertani fogások taglalása mellett is, Bialoskórski folyamatosan hangsúlyozza a kutató rátermettségének szükségességét. Ahogyan az általunk ismert utolsó kifejezetten módszertani írásában fogalmaz:⁴¹ „E mellett a módszertan olyan segítség csupán, mint hídron a karfa: az érzékűnek biztonságot adó eszköz, melynek pusztá jelenléte megnyugtató, a vaknak azonban mit sem használ. Legalább is addig nem, amíg csak valaki a hídra rá nem állítja s a korlátot a kezébe nem adja. Ezután is csak úgy veszi hasznát, hogy görcsösen belékapaszkodik.”

A feldolgozott esemény cselekvői és a felhasznált források írói kapcsán az empátiát, úgy is, mint az egyéni motivációk megértését; az események megismerése és megírása kapcsán a beleélő készség fontosságát hangsúlyozza. Ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy események elképzelése és plasztikus ábrázolása nem történhet a tények rovására, a

³⁷ Bialoskórski: i. m. (1932) 202–203.

³⁸ Bialoskórski: i. m. (1937)

³⁹ Uo. 216.

⁴⁰ Bialoskórski: i. m. (1936/1)

⁴¹ Bialoskórski: i. m. (1938) 210–211.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

valóságot még ott sem pótolhatja ki a kutató képzelete, ahol a források nem nyújtanak elégséges információt.⁴² Foglalkozik a hadtörténeti kutatás kettős jellegével, nevezetesen hogy műveléséhez mind a katonai ismeretek, mind a történeti szemlélet szükséges lenne, illetve hogy ezek együttes megléte igen ritkán adott. Utalásából úgy tűnik, a korban – hozzá hasonlóan – általában olyan katonák kezdik művelni a műfajt, akiknél a második adottság vár bepótlásra.

Bialoskórski Ödön 1938-as írása egy hatéves tanulási folyamat egyfajta összefoglalásának is tekinthető. Egy évvel korábban a Hadilevéltárban elhangzott előadásának az anyagát dolgozta itt cikké, amelyben egybefogja módszertani kutatásának legfontosabb megállapításait. Ezeket most már saját gyakorlatban szerzett tapasztalataival alátámasztva, kiforrottabb, letisztultabb formában adja közre. A korábbi részproblémákat, a megismerés során felvetett gondolatokat egyúttal egy tudományos összefüggésrendszerbe is elhelyezi, ezzel is kerek egészzé formálva mondanivalóját. Megismétli a kutató rátermettségére vonatkozó elvárásokat és ezek közül részletesen értelmezi a beleélésre, plasztikusságra való képességet. Ismét hangsúlyozza a források minél átfogóbb, komparatív összevetését és felhasználását, részletesen tárgyalva és rangsorolva az egyes forrásfajtákat és felhasználhatóságukat. A források keletkezése kapcsán újból emlékeztet a szubjektum és egyéni érdek szerepére, és ehelyütt ezt is mélyrehatóan elemzi, rávilágítva a dolog pszichológiai és az emberi természetből eredő gyökereire is. Írása végén pedig kitér a hadtörténeti kutatás alkotó munkájára és ismét felsorakoztatja azokat a rendező elveket, amik mentén a források feldolgozását eredményesnek látja, ismét csak hangsúlyozva az egyéni rátermettség szerepét.

Eddigi eredményeinek összefoglalásán túl azonban Bialoskórski ezúttal néhány olyan adalékot is hozzászám, amelyek eddig nem bukkantak felírásaiban. Itt jelenik meg először az a motívum, hogy a világháborús hadtörténeti kutatás a korábbi korokhoz képest nagymértékben más körével dolgozik a vonatkozó forrásoknak. A(z) elvben szabályozott formátumú, a vezetés egyes szintjeit hivatalos követelmények szerint rögzítő harctéri dokumentáció más megközelítést tesz lehetővé, illetve követel meg, mint a régi korok anakronisztikus forrásai. A beleélő készség kapcsán ugyan csak érinti az „absztraháló hajlamot” ezzel mégis rávilágít, hogy a modern kor háborúinak dimenziói térben és időben kiszélesedtek, az adott technikai és szervezeti viszonyok között a hadtörténetíró könnyen veszíti szem elől az emberit az eseményekben. Négy évtizeddel később ugyanez a gondolat sarkallja John Keegan, hogy megkísérelje megírni a csaták emberi perspektíváját.⁴³ A beleélő készség kapcsán még egy fogalmi kör felbukkan, amely a későbbi korok hadtörténeti kutatásában majd nagyobb szerepet kap: a források hiátusainak kezelése kapcsán említi meg Bialoskórski a valószínűségek és lehetőségek hadtörténeti helyét és szerepét. Ehelyütt ugyan mindkét fogalom csak egy pillanatra tűnik fel, a soron következő háború után nem sokkal ez a terület lesz majd, amelyen Perjés Géza egyik legnagyobb elméleti

⁴² Uo. 212.

⁴³ Keegan, John: A csata arca. A közkatonák háborúja, 1415–1976. Akadémiai kiadó, Budapest, 2013.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

teljesítményét teszi le a valószínűségi modell és a praxeológia bevezetésével a hadtörténeti kutatásban.

A hadtörténelem besorolását illetően a cikk első mondatában Bialoskórski leszögezi, hogy a „hadtörténetírás [...] az egyetemes történettudomány ágazata.”⁴⁴ Írása utolsó részében azután ez is árnyaltabb formát ölt. Egyrészt a „történes menetének és tényeinek elsődleges tisztázása” és a „rendszerező munka” kategóriákban felismerni véljük a leíró és elemző hadtörténelem kategóriákat, mint a kutatás két egymást kiegészítő válfaját. Másrészt ehelyütt – Bialoskórskinál lényegében először – találunk egy véleményünk szerint nem elhanyagolható okfejtést a hadtörténelem hadtudományi és történettudományi megközelítését és hasznosságát illetően. Talán érdemes ezt a részt szó szerint is idéznünk:⁴⁵

„Tagadhatatlan egyébként, hogy annak az alapvető munkának, melyet különösen a részletekbe menő, hadtörténeti leíró munkák végeznek, a történeti szintézisnek mai, túlnyomóan szellemtörténeti beállítottsága mellett, az egyetemes történetnél nagyobb hasznát látják a hadtudományok. Ámde a résztörténelmeknek rendszerező rokontudományukkal való, többé-kevésbé szoros és viszonyosságot mutató kapcsolata általános jellegű és szükségképpen és szerény nézetem szerint az a körülmény, hogy valamely résztörténelemnek ez az utóbbi kapcsolata helyenként nem szorosabb, csak talán szembe-tűnőbb, mint az egyetemes történettel való egybeforrottsága, még nem elég ok arra, hogy tudományjellegét kétségbe vonjuk. Régi magyar hadtörténelmünk egyik kiváló művelőjének nemrég elhangzott megjegyzésére gondolok, mely szerint a hadtörténelem csak azon a ponton válik tudománnyá, ahol társadalom történeté lesz. Ezt a nézetet ilyen formában, ilyen fogalmazásban nem oszthatom. Hogy miért – fentebbi fejtegetéseimben benne van. Azt azonban készséggel elismerem, hogy a tények tisztázásán túl és szükségképpen sorrendben annak utána, van még minden résztörténelemnek úgylehet a történettudomány szempontjából is magasabbrendű feladata: a rendszerbe foglalás. Kétségtelen, hogy csak ennek teljesítése után töltötte be hivatását tökéletesen.”

Bialoskórski százados gondolatmenetét követve visszajutottunk tehát kiinduló gondolatunkhoz; a hadtörténelmet lehet és kell a hadtudomány érdekében művelni. Lippai Péter szavaival kifejezve: „A hadtörténelem módszereivel levont következtetésekről és kutatási eredményekről a hadtudomány soha nem mondhat le.”⁴⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései. Szerk. Kincses Katalin Mária. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára) HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
2. Bässler, Gotthold: Die Kriegstagebücher als geschichtliches Quellenstoff. Archivstudien 1931, 7–19.

⁴⁴ Bialoskórski: i. m. (1938) 210.

⁴⁵ Uo. 219–220.

⁴⁶ Lippai: i. m. 77.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám

3. Beszámoló a m. kir. Hadtörténeti Levéltár működéséről 1930. január 1. és december 31. között. *Magyar Katonai Szemle*, 1 (1931/4). 292.
4. Bialoskórski Ödön: A világháborús hadinaplók forrásértékéről. *Magyar Katonai Szemle*, 2 (1932/2). 199–205.
5. Bialoskórski Ödön: Adalékok a világháborús okmányanyag tudományos értékeléséhez. *Magyar Katonai Szemle*, 4 (1934/2). 119–222.
6. Bialoskórski Ödön: A hadtörténetkutatás utjairól és feladatairól. *Magyar Katonai Szemle*, 6 (1936/2). 192–199.
7. Bialoskórski Ödön: Hadtörténeti események tudományos feldolgozása. *Magyar katonai Szemle*, 6 (1936/1). 210–224.
8. Bialoskórski Ödön: A hadinaplók helyes szerkesztéséről. *Magyar Katonai Szemle*, 7 (1937/4). 210–216.
9. Bialoskórski Ödön: Módszertani kérdések a világháborús hadtörténetírás köréből. *Magyar Katonai Szemle*, 8 (1938/4). 210–221.
10. Demeter, Karl: Weg und Wert archivalischer Forschung für den Offizier. *Wissen und Wehr*, 1935/3. 162–167.
11. Hadilevéltári hirdetés. *Magyar Katonai Szemle*, 3 (1933/10). 304.
12. Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. In: Állam és katona. Szerk. Gőcze István. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 61–85.
13. Keegan, John: A csata arca. A közkatonák háborúja, 1415–1976. Akadémiai kiadó, Budapest, 2013.
14. Lippai Péter: Aktuális-e ma a hadtörténelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3). 76–89.
15. „Nagyon hasznos volna, ha a hadtörténetírás fokozottabban koncentrálna a konkrét hadműveletek leírására”. Bemutatjuk Olivier Chaline-t, a Sorbonne (paris IV) professzorát. (Tóth Ferenc íterjúja.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 128 (2015/4). 1083–1088.
16. Österreich-Ungarns letzter Krieg (könyvismertetés) *Magyar Katonai Szemle*, 4 (1934/11). 304, illetve ua. MKSZ 9 (1939/2). 270.
17. Szem Géza: Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világégés közötti Európában: A német birodalmi levéltár kutatása. *Hadtudományi Szemle*, 9 (2016/2). 95–106.
18. Szem Géza: Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világégés közötti Európában: Az osztrák hadilevéltár kutatása. *Hadtudományi Szemle*, 9 (2016/2). 107–119.
19. Szijj Jolán – Jankó Annamária – Csárádi József: Ad acta. A Hadtörténeti Levéltár, a Hadtörténeti Térképtár, a Központi Irattár története és gyűjteményei. Petit Real, Budapest, 1997.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: 10.32563/hsz.2019.1.ksz.21

2019. XII. évf. Különszám
